

ההוראות

אריה קרישק 08.08.2013 20:00

קומץ אנשים לא גדול התכנס באוגוסט 2008 סביב חלקת קבר בבית העלמין בחיפה. הציבור - תמהיל צפוי של "אנשים מן היישוב" - בא להיפרד מאדם, שתהילתו הבעייתית היתה בעבח הרחוק ובמותו כבר נשכח משהו. התקשורת התייחסה למותו ולעבח בהבלטה יחסית, ואחר כך אצה קלת רגל אל חלקות אחרות ופרשיות אחרות.

בנימין גיבלי היה בן 89 במוותו, שבע ימים ולילות, צחב צלקות היסטוריות עמוקות, שאחדות מהן שים ללא הכר את ההיסטוריה הישראלית, לטוב ולרע. בעיקר לרע. דבר מסוכן הוא לכתוב היסטוריה של אנשים חיים. בעלי חשבון ועניין יעמידו מחסומים ומלכודות בפניך, הנקמנות של אחרים תרחוף אותך ללא רחם. מוטב, בלא ספק, להמתין, מה שמכונה "לקחת פרספקטיבה", לבחור שדות מוקשים ישנים, כביים בחבם, מתקופות רחוקות. עם זאת, כביטוי הקולע של פחפ' שלמה אהרנסון, היסטוריה של ארכיונים, של אנשים מתים, יכולה להיות קטלנית לא פחות, ומנגד גם משמימה ביותר, נטולת נשמה וחיות. מפגשי עם גיבלי - שבעקבותיו בחר בי לביוגרף הרשמי שלו - התרחש בשלהי 1992, מרחק של כמעט 40 שנה מסערת חייו. הוא היה אז בן 73. שני ידידים, חן ברגמן ואמיר אוק, "שידכו" בינינו, והשידוך, במפתיע, עלה יפה למדי. במהרה נחתם הסכם, גיבלי הבטיח "לספר הכל", מכשיר ההקלטות נפתח, והתחלנו לעבוד.

גיבלי היה איש גבם מאוד, יפה תואר, בעל קול מרשים - התגלמות הכריזמה. הרבה מאיכויות אלה נשתמחו בו גם בזקנתו; גם אם לקראת מותו הסרטן אכל בו וכפף אותו, והוא נאלץ להיעזר במקל הליכה. קשה היה שלא להבחין בו, ובהיכרות קרובה הרשים בעומקו, אך גם באפולוליות. כמעט מתבקש לכתוב, שהיה מעין דמות שייקספירית, אכולה ומאכלת. שנים רבות הבטיח גיבלי שיפרסם את ספרו, את גרסתו המלאה על "עסק הביש", על "פרשת לבון", ובכלל, ושהספר יכיל גילויים וחשיפות ש"הארץ תרעש". השנים חלפו, דבר לא קרה. עיתונאים, סופרים ובמאים התייצבו אצלו (לפעמים הוא עצמו זימן אותם) במין מחול מוסכם מראש, אך השתיקה נמשכה.

איני יודע מה גרם לו לבחור בי. אלמנתו, ד"ר אלישבע גיבלי (אליק), פרסונה דרמטית בפני עצמה, אמרה לי: "הזכרת לבנימין את עצמו כשהיה צעיר". מין מחמאה שכזאת. מאוחר יותר, לאחר הגשת כתב היד המלא, תיהפך גיבלי לאויבת המושבעת ביותר של הספר והאחראית הישירה לגניזתו עד לכתיבת שורות אלה. שנתיים תמימות ארכה העבודה. גיבלי קיבל את עצתי, שנכון ביוגרפיה מלאה. לכן הספר נשען על תחקיר מקיף, עשחת מחאיינים, ובטבח - לב העניין - מחזור שיחות ארוך עם גיבלי עצמו. גיבלי עמד בהבטחתו: הוא נפתח (אולי כפי שלא נפתח מימיו) וגולל הכל, ענה על השאלות הקשות ביותר, והיה ממש "שש אלי קרב". "הספר הזה הוא צוואתי", שב ואמר בפנים נחושות, "הוא חשוב לי מאוד. חייתי די".

התקרבו זה לזה במהלך העבודה. לא הפכנו ידידים (מלכודת מסוכנת לביוגרף), אבל היו שם

אמפתיה, שיתוף פעולה אמיתי, הבנות. הוא שיתף אותי גם בסודות אינטימיים, משפחתיים, פתח בפני את צפונות לבו. "הסיכוי היחיד שהספר יזכה ליחס רציני", אמרתי לו, "אולי אפילו למקום של כבוד על המדף, הוא אך ורק אם תהיה כן לגמרי, בלי מעצורים וחשבון, תלך עד הסוף". הוא הסכים, אף שניכר כמה הדבר קשה לו. לפעמים כרע תחת כובד הזיכרון, שאלת המחירים ששילם בחייו. חשבון הנפש היה נוקב.

חיבבתי את סגנונו היבש, הענייני, החסר פוזות. בעניין "פרשת טוביאנסקי", למשל - היה נכון לקחת על עצמו אחריות, להכות על חטא, אף שלא היה שלם עם "טיהור" של טוביאנסקי לאחר מותו על ידי חד בן-גוריון. "האיש לא היה צריך להיות מוצא להורג. בזאת שגימו. אבל הוא לא היה צח ונקי או איזה קורבן".

אחרי שנתיים של עבודה מחכזת הונח לפני גיבלי כתב יד בן כ-500 עמודים (בצד עותקים של כל ההקלטות). הוא היה נרגש כנער. מקץ כמה ימים התקשר ואמר, כשהוא מתקשה לכבוש את התרגשותו: "עבודה טובה. ממש מה שרציתי. יש לתקן פה ושם, אבל אנחנו נצא עם זה". לב לבו של הספר היה חשיפת הסוד שלו חיכו הכל: "מי נתן את ההוראה?", מה שנהפך לא רק למטבע לשון, קלישאה עיתונאית, אלא לשאלת היסוד בנוגע לפרשיות ומחדלים למיניהם. זה היה גילוי יוצא דופן, כמעט חד-פעמי, מפי אחד הגיבורים הראשיים בסיפור עלילה מורכב ומסובך - אם כל הפרשות - שלא רק שהמיר באחת צמחת שלטונית (בצבא ובפוליטיקה), הביא את המזרח התיכון אל סף משבר בינלאומי ועלה בחיי ארבעה בני אדם לפחות, אלא אף שיסע את מפלגת השלטון (מפא"י) המונוליטית, טילטל במשך שנים את המדינה ואת מוסדותיה, ועיצב את תואי ההתנהלות בפרשיות ומחדלים שבאו בהמשך. לטובת הקורא הצעיר אזכיר, שכמה ועדות חקירה חקרו ודשו בפרשה, מחקרים וספרים התפרסמו עליה - ועדיין נותרה התעלומה על כנה. ספרו של גיבלי היה אמור להעמיד את הדברים על דיוקם.

לדברי גיבלי, מתן ההוראה, השף הגאוני של התבשיל, היה משה דיין. הסייען המרכזי היה שמעון פרס. גיבלי חשף כיצד נרקחה ההזדמנות להיפטר מפנחס לבון, דמות בעייתית מאין כמוה, וכיצד - כמה מפתיע - לאחר שהכשי (גיבלי) עשה את שלו, הראו לכושי לאן ללכת. והוא הלך. הוא לא הלך בקלות. היה מאבק קצר (אלה שנות ה-50 במדינה של חדנות נאורה). לאחר מכן חפדו כאביו ודרכו נסללה לצמרת הכלכלית. בהיותו איש חזק ונבון הבין שהמשחק נגמר וכי מוטב למזער נזקים ולכוון אל העתיד. מאמצע שנות ה-60 וכמעט עד מותו נשא בתפקידי ניהול בכירים ביותר ("שמן", "כור תעשיות") ועשה לביתו. הוא נעשה לאיש עשיר, כוכב נוצץ במסדרונות חברתיים ובמסיבות, אבל היה גם איש מר למדי. הכתם דבק בו בכל אשר הלך, וכל תענוגות העולם לא יכלו לרפא את הפצע שבפנים.

מה שאירע לכתב היד ("ההוראות", שמו) הוא סיפור מרתק ומפותל בפני עצמו, וקצרה היריעה מלגוללו כאן. אומר רק, כי רגליו של גיבלי הלכו והצטננו, האלמנה תפסה פיקוד, שוב ושוב נקבעו ישיבות עריכה ובוטלו ברגע האחרון, היו מגיעי סרק עם מוציאים לאור ומפיקי טלוויזיה. הכל לשווא.

במאמר שכתב ההיסטוריון תום שגב לאחר מותו הוא מצוין, כי גיבלי השתייך לדור של קצינים שהתבגרו אל תקופת המאבק על הקמת המדינה, וכשנדרשו אחרי הקמתה לציית לשלטון החוק ראו בו מטרד מיותר. אך, אומר שגב, גיבלי תרם שיחת חשוב למדינה בחושפו, כי גם דור האבות המייסדים אינו מחוסן מפני תרבות השקר. בזכות אנשים כגיבלי איבדה ישראל את בתולי תומתה הצדקנית ועשתה את צעדיה הראשונים כמדינה דמוקרטית.

כידוע, היתה זו רק ההתחלה. מה היה לנו מאז? מחדל יום הכיפורים, פרשת קו 300, מחדלי מלחמת לבנון הראשונה (והשנייה), ועכשיו - פרשת אשכנזי-הרפז (המזכירה בקווים מסוימים את

“עסק הביש”.

בגרמניה וחכמתו, טפשמ ועולמ, עקשנים ושוחרי טוב, יהירים וצדקנים. וכל ישראל חברים.
הכותב הוא סופר וביוגרף, מחבר ספרים על תולדות היישוב